

1983.

Galsai Pongrác /1927/

Galsai művei szinte kivétel nélkül egyetlen alapvető élményből táplálkoznak; az elmúlás, az enyészet munkái a színészportrék mélyén éppúgy, mint irodalmi arcképein vagy korai elbeszélésén. Ez az élmény válik aztán az Egy hipochonder emlékiratai rendezőelvévé is.

A Bujdosók /1955/ című korai elbeszélés a narráció feladásával, a főszereplő, egy II. világháborút megjárt magyar katona emlékeinek hálójából bontja ki a sajátos élet-halál problematikát. A keserű, megtört hang a halálközelség különböző fokozatain keresztül vázolja fel az élet lehetőségeit. A lövészárokban, ahol a halál mindennapos élmény, az élet is elveszti értelmét és értékét, a visszavonulásnál, immár a közvetlen életveszély árnyékában azonban újraszületnek az álmok, felélednek az egészséges ösztönök, és - hiába megnyugtató a közös sors tudata - már valahol öntudatlanul az élet megmentésére szövetkeznek. Galsai leás egészen idáig, az élet öntudatlan rezdüléséig, ez az ő igazi mondanivalója. Nála sohasem követi a gondolatot egyértelműen a tett, ő az emberi ösztönökben keresi a tettek végső rugóit, és nem lel egyértelműségre, hiszen "ki a megmondhatója, milyen ösztönök irányítják az ember tetteit?"

A parasztház, ahová a katonát a sors veti, az életlehető-

ségek újfajta minősége. A paraszti élet tárgyai és a fiatal parasztlány valami kellemes otthonosság-érzéssel töltik el a katonaszökevényt, ugyanakkor ösztönös félelemmel is. Félelmét és bizonytalanságát még fokozza, hogy a gazda, aki maga is katona volt az I. világháborúban, a becsületre és a katonai hűsége hivatkozva elítéli tettét. Megnyugtató egy váratlan fordulat nyugtatja meg, amikor a gazda ugyancsak katona fia hazaszökik. Ez a mozzanat mindenképpen a novella egyik legkitűnőbb része; az apa nem ismer rá a saját fiára, amikor pedig végre megérti, hogy a fia is megszökött, benne is lassan felébred a kétely, maga is elbizonytalanodik. A halál értelmetlenségéből indított, egyenes szálon, tömören elbeszélte történet itt ér véget, az élet korlátlan lehetőségeivel: a gyorsan összebarátkozott két katona a padlásról nézi végig immár szabadulásuk "külső" zálogát, a falu felszabadítását.

Írói arcképeivel /Táratalanok, 1957/ és később színészportréival Galsai új szerepet vállal fel: a felejtésnek kitett nagy művészi, írói pályákat, vagy akár igéretesnek indult életműtorzókat igyekszik az emlékezetbe visszaidézni.

A Táratalanok /1957/ című kötet, amely Cholnoky Viktor, Csáth Géza, Török Gyula, Pap Károly és Gelléri Andor Endre

portréit tartalmazza, mindenképpen úttörő vállalkozás. Az egyébként egymással össze nem hasonlítható írókat itt az kapcsolja mégis egybe, hogy egyrészt ők mindannyian a "megújuló magyar próza sokszor méltatlanul nélkülözött magányosai" /Galsai P./, másrészt pedig az a mód, ahogyan Galsai ezekhez az írókhoz közelít, nagyon hasonló. Galsai Pongrác kiindulópontja az élet és mű sokszor bonyolult, szövevényes kapcsolatának vizsgálata. Nagy gonddal járja körül a gyermek élményeit, családi környezetét, szellemi érdeklődésének forrásait stb., és veti egybe a későbbi életmű-problematikával. Külön említést érdemel az a finom beleélés, ahogyan Galsai a családi milieut felvázolja. Mindezek után sorra elemzi a műveket és a stílust, mégpedig úgy, hogy azok az immár felvázolt általános képet támasztják alá. A kötet különös érdeme, hogy nyomatékkal rámutat arra, hogy az írói világnézet esetleges konzervatív elemei nem jelentik feltétlenül az életmű jelentéktelenségét, s esztétikai érték és gondolati eredetiség között nincs közvetlen összefüggés.

A színészportrék évekkel később is lényegében ezt az utat követik. A Bajor Gizi játékaiban /1971/ ugyan talán még nagyobb szerepet kapnak a furcsa emberi sorsok, mégis élet és életmű kapcsolata áll itt is a középpontban. Galsai filológiai

alapossággal, ugyanakkor remek megjelenítő erővel vázolja fel a Beyer család történetét. Szívesen időzik itt, mint minden érthetetlen csodánál: a Beyer nagyapa osztrák nemes, aki beáll Kossuth seregébe magyar honvédtábornoknak, majd menekülnie kell. Fia, Marcell dalmát lányt vesz feleségül és Magyarországra költözik. Gizi ebből a házasságból született harmadik gyermek. Galsai akár életregényt is írhatott volna, oly kitűnően képes megeleveníteni Bajor Gizi gyermekkorát, az élményeket, a tehetség első jeleit, majd a színésznőt, akinek a pályája oly szédítő magasságokba vezetett, és az embert is mindig emögött, akinek az élete oly szörnyű, érthetetlen véget ért. Galsai tisztában van ugyanakkor azzal, hogy a művészi hajlamtól a műig sosem nyílegyenes az út. Igyekszik a buktatókat, a véletleneket éppúgy feltárni, mint a szükségszerűnek tűnő mozzanatokot, sőt talán a pálya véletlenszerű, érthetetlennek KÁKÁ látszó fordulatai jobban is érdeklik.

A Csontos Gyula /1972/ portré sorrendben is, szándékában is mindenképpen a Bajor Gizi játékait követi, ugyanakkor kevésbé sikerült Csontos Gyula életét az ismert tények és adatok alapján olyan könnyedséggel és színesen megírnia mint Bajor Gizi esetében.

Az Öltözötükör /1971/ színészinterjúiban Galsait már nem a tehetség kialakulása, egy egész életpálya, az elfeledett értékekre való emlékezés foglalkoztatja, hanem sokkal inkább a színház mint külön világ. Ő maga írja a kötet előszavában, hogy a portré akkor sikerül, "ha a színész önként, sőt gyanutlanul mondja el önmagát". Rendhagyó portrék sorozata tehát az Öltözötükör, hiszen az arcképet nem a szerző, hanem a modell rajzolja meg.

Újabb művében, az Egy hipochonder emlékirataiban /1974/ Galsai Pongrác felhagy a portréval, és különös műfajt teremt, a legkülönfélébb sorsokat villantja fel már-már Rilkére emlékeztetőn csakis a halál szempontjából. Az enyészet levegője járja át a könyv lapjait, amely a meghalt szülőkre, feleségre, első gyermekekre és jóbarátokra való emlékezéssel kezdődik, és a temető riasztó valóságával végződik. Galsai itt is makacs következetességgel igyekszik megfejteni a sorsok mélyén rejtőző titkot, a kudarc azonban újabb és újabb példák felé hajtja: Szántó Tibor, Füst Milán, Tersánszky, Tamási Áron vagy pl. a napi 2-3 liter bort és 50 cigarettát fogyasztó Bandi nagybácsi halála szerepel mint gondosan körüljárt téma. Az a fajta tömör, pontos stílus, amit Galsai Pongrác eddigi műveiben kialakított, itt már

nem bírja el a mondanivaló súlyát: sokszor iróniába sőt ön-
iróniába vált, és számtalanszor él az elidegenítés egyéb
eszközeivel is, mint pl. az abszurdal és az ún. fekete
humorral.

Van azért mégis valami, amit - bármily törékeny is - szembe-
állíthat az ember a halállal, ami legyőzi annak bénító
tudatát: a mű, a szépség. "Egy Shakespeare-szonett, Rodin-szo-
bor, Csehov-monológ vagy egy remekbe kalapált lópatkó szép-
sége. Alighanem azért, mert a szépség: maga az igazság."

Ónodi László